

GEBIEDSCOMMISSIE
PREVENTIE
WOLVENSCHADE DRENTHE

Verlag praktijksessies

Ervaringen uit de
dagelijkse praktijk en
toekomstperspectieven

December 2022

1. Praktijksessies bieden informatie én ruimte voor dialoog	3
2. Wat betekent de aanwezigheid van de wolf?	4
3. Schadepreventie	4
a. Praktische uitvoering van wolfwerende maatregelen	4
i. Afrastering	4
ii. Nachtkralen	5
iii. Kuddebeschermingshonden	5
iv. Draadoprolsystemen (autowinders)	5
b. Subsidie voor wolfwerende maatregelen	6
i. Prijsinflatie	6
ii. Andere diersoorten	6
4. Schadeafhandeling	6
a. Verbeterpunten van afhandeling via BIJ12	6
b. Monitoring van schadegevallen	7
5. De impact van wolfwerende maatregelen op de bedrijfsvoering	7
a. Factor arbeid	7
b. Loonwerkers-formule	7
c. Aanpassing bedrijfsvoering	7
d. De-minimusregeling	8
6. Toekomstige ontwikkelingen	8
a. Nieuw Interprovinciaal Wolvenplan	8
b. Vervolgssessies 2023	8
Bijlagen Foto's praktijksessies	9

1. Praktijksessies bieden informatie én ruimte voor dialoog

Wolvenaanvallen rondom het Drents-Friese Wold veroorzaken leed bij vee en dierhouders. Daarom organiseerde de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe, de zogenoemde wolvencommissie, in oktober en november kleinschalige praktijksessies voor schapen- en geitenhouders.

De wolvencommissie richt zich primair op schadepreventie en niet op het innemen van een standpunt in de politieke en maatschappelijke discussie of de wolf welkom is of niet. Zo lang de wolf er is in Nederland en Drenthe, hebben veehouders ermee te dealen. Hoe dat zo goed mogelijk te doen, daarover adviseert de gebiedscommissie gevraagd en ongevraagd aan de provincie.

De deelnemers aan de drie praktijksessies waren ingedeeld naar type bedrijfsvoering:

- **29 oktober, Doldersum, 41 deelnemers**
voor herders van gescheperde schaapskuddes, ecologische of natuurbegrazing in opdracht van een terrein beherende organisatie.
- **5 november, Benneveld, 35 deelnemers**
voor kleinschalige schapen- en geitenhouders
- **26 november, Tiendeveen, 49 deelnemers**
voor beweidingsbedrijven, schapenhouderij gericht op vleesproductie en reguliere perceelbegrazing met koppels van 100+ schapen

Over het algemeen werden de bijeenkomsten positief gewaardeerd, ongeacht het sentiment over de wolf en de politiek.

De praktijksessies waren een goede gelegenheid om met schapenhouders het gesprek aan te gaan. De wolvencommissie Drenthe hoopt dat schapenhouders tot een betere afweging kunnen komen en besluiten om effectieve en preventieve maatregelen te nemen tegen de wolf. Hieronder volgt een verslag van de drie praktijksessies op hoofdlijnen.

2. Wat betekent de aanwezigheid van de wolf?

Conflictvrij samenleven met de wolf is een uitdaging. De wolf in directe nabijheid veroorzaakt stress, veel onvrede en een gevoel van onveiligheid. Het heeft veel impact dat er (dreigende) problemen of zorgen zijn. Schapenhouders geven tijdens de praktijksessies aan dat hun hobby of werk met schapen onder druk staat. Het is goed om samen te kijken of de praktische problemen aangepakt kunnen worden. De emotie die de wolf veroorzaakt is niet direct op te lossen.

We moeten leren omgaan met de wolf. Gevoelens van angst en onrust zijn begrijpelijk. De terugkeer van de wolf creëert een nieuwe situatie, waarvan we de risico's moeten inschatten. Maar er is een groot verschil tussen de reële risico's en onze beleving daarvan. Uit omringende landen waar de wolf al langer is teruggekeerd ziet de wolvencommissie dat voorlichting over een preventieve aanpak en kennisvergroting over de wolf helpt. Wolvencommissie wil voorlichting blijven geven over de actuele ontwikkelingen rondom de wolf en hoe het vee zo goed mogelijk te beschermen is tegen een aanval van de wolf.

3. Schadepreventie

De provincies ondersteunen dierhouders bij het treffen van preventieve maatregelen. Op de website van BIJ12 staat de [Faunaschade Preventiekit Wolven](#), waarin de verschillende preventieve middelen worden toegelicht.

Tijdens de sessies werd er gevraagd om vanuit de TBO's proactief de aanwezigheid van de wolf te communiceren naar schapenhouders. Alle zichtmeldingen zijn openbaar, → [bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/verspreiding-wolf-in-nederland](#). Deze info is echter niet real-time.

Status

Er is ruimte voor nieuwe initiatieven op het vlak van schadepreventie. De wolvencommissie kan goede voorstellen beoordelen en eventueel toewijzen met het daartoe beschikbare budget.

A Praktische uitvoering van wolfwerende maatregelen

I Afrastering

De meeste aangevallen dieren staan niet achter wolfwerende rasters, zo blijkt uit de lijst van schadegevallen van BIJ12 → [bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/schademeldingen/](#). De taxateur maakt een inventarisatie van de aanwezige preventieve maatregelen. Op dit moment wordt nog geen conclusie getrokken worden of een eventueel wolfwerend raster heeft voldaan aan alle geadviseerde [basisprincipes](#); ook bij dergelijke afrasteringen zijn [gebreken](#) mogelijk. Hier is nog een uitgebreide analyse voor nodig en moet er vaktechnische ervaring mee worden opgedaan.

Een aantal schapenhouders hebben geen vertrouwen in de effectieve werkzaamheid van wolfwerende rasters, maar werken hier toch mee, omdat ze willen aantonen dat de wolf in hun nabijheid een 'probleemwolf' is. Als vee goed beschermd staat en alsnog wordt aangevallen kan de escalatieladder gevolgd worden. Ook zou het effect van deze wolfwerende rasters op natuur (wild) en recreatie nader onderzocht moeten worden.

De wolvencommissie en de wolvenconsulent Jaap Mekel praatte de deelnemers in de sessies bij over feiten en fabels. De BIJ12-norm voor afrasteringen is leidend. Sommige zaken worden bij het plaatsen van een omheining over het hoofd wordt gezien, maar kunnen grote gevolgen hebben, zoals een onvoldoende bescherming van de doorgangen (sloten, weidehekken). Naast afmeting en hoogte van de stroomdraden (120 cm hoog, onderste draad 20 cm van de grond) is de spanning op de omheining van cruciaal belang: die moet overal minimaal 4.500 Volt bedragen. Begroeiing of een ongelijke ondergrond kunnen leiden tot spanningsverlies of openingen waar de wolf door kan.

Bekijk de meest gemaakte fouten

Status

Wolvencommissie Drenthe wil dat er zowel met terugwerkende kracht, als naar de toekomst toe bij BIJ12 een analyse gaat plaatsvinden hoe effectief wolfwerende rasters zijn.

II Nachtkralen

De schapen 's nachts in een nachtkraal plaatsen ter bescherming tegen de wolf is voor veel beweidingsbedrijven geen passende optie, voor sommigen is het wel werkbaar. Enkele problemen: het kapottrappen van de bodem, het verhoogde risico op ziekten, het niet werken op eigen grond, het feit dat er over een langere periode niet gegraasd kan worden en de tijd (arbeid) die het kost om meerdere koppels schapen in en uit de nachtkraal te krijgen.

Een schapenhouder is afhankelijk van het soort ondergrond, maar door de grootte van de kraal aan te passen en te kijken naar de verblijfsduur is het voor een aantal schaapsherders toch werkbaar om de schapen 's nachts op die manier veilig te stellen.

Voor kuddes bij terrein behorende organisaties kan voor nachtkralen subsidie worden aangevraagd. Provincie Drenthe subsidieert hier geen verdere afrastering.

III Kuddebeschermingshonden

Erika Visser is schaapherder in Doldersum en was gastvrouw van de praktijksessie voor schaapherders. Naast wolfwerende rasters met een spanning van >4,5 kV gebruikt ze ook kuddebeschermingshonden (KBH) om haar schapen te beschermen. Meermaals is haar kudde bezocht door de wolf en dat had veel impact. Werken aan 'de voorkant' is voor haar de enige optie. Niet de wolf uitschakelen, maar accepteren dat hij er is. Haar insteek is: meebewegen en meehelpen.

Door aanvallen van wolven op gescheperde kuddes op de Elspeter heide was er dringend behoefte aan goede bescherming van de kuddes op de heide. Daarvoor is in Gelderland een pilot gestart met behulp van de wolvencommissie Gelderland. Het betreft 2 kuddes van Paul Aalbers en de kudde van de Stichting Schaapskudde Gemeente Nunspeet (SSGN.). Doel is om als kudde met de wolven naast elkaar te kunnen leven en een voorbeeld te zijn dat dit ook kan en daarmee de gescheperde kuddes op de heide te behouden. Duur van de pilot: minimaal 2 jaar.

De inzet van KBH is bewerkelijk. Paul en Erika adviseren om op tijd te beginnen met KBH. Wacht niet op incidenten om pas daarna te schakelen. Het kost veel tijd, je wil zonder druk de KBH opleiden en je moet je bedrijfsprocessen erop aanpassen. Gelet op de omstandigheden in het

dichtbevolkte Nederland met relatief kleine kuddes en risico's vanwege het intensieve landgebruik – waaronder recreatie –, de kosten en het feit dat ook nog kosten moeten worden gemaakt voor aanleg van rasters, is de inzet van kuddebewakingshonden geen laagdrempelige preventie maatregel.

Lees meer over de pilot KBH op de Veluwe

Status

Er is nog geen tegemoetkoming/subsidie beschikbaar voor KBH. De uitkomsten van verschillende pilots zijn daarop van invloed.

IV Draadoprolsystemen (autowinders)

In Tiendeveen werden 4 draadoprolsystemen in het veld gedemonstreerd die wolfwerende rasters (5 draads) kunnen plaatsen. Zie ook het videoverslag van Veldpost → veld-post.nl/artikel/606140-praktijksessie-voor-schapenhouders-over-wolf-in-drenthe/

1. Autowinder Gallagher → [link naar offerte](#)
Meer info: Frederik Dijkstra
→ frederik.dijkstra@gallaghereurope.com
→ www.gallagher.eu/nl_export/
2. Autowinder Rappa → [link naar offerte](#)
Meer info: Eltjo Reitsema
→ eltjo29@gmail.com
→ www.rappa.mobi
3. Autowinder SolarFence → [link naar offerte](#)
Meer info: Alfred Mulder
→ info@solarfence.nl
→ www.solarfence.nl
4. Autowinder (zelfbouw) Stefan Worst → [link naar offerte](#)
Meer info: Stefan Worst
→ veehandelstefanworst@hotmail.com

Deze systemen vragen om doorontwikkeling en experimenteerruimte.

Status

Gallagher en SolarFence geven aan dat de leveringsproblemen van flexinetten 120 cm grotendeels zijn opgelost. Het draadoprolsysteem van Gallagher wordt vanaf juni 2023 uitgeleverd aan de mensen die al op de wachtlijst staan en komt vanaf augustus 2023 in de vrije verkoop.

B Subsidie voor wolfwerende maatregelen

I Prijsinflatie

Begin 2020 is in Gelderland de subsidieregeling voor preventieve maatregelen bedacht. De hoogte van de vergoedingen was gebaseerd op het toenmalige prijspeil. Begin 2021 heeft de provincie Drenthe deze regeling overgenomen, inclusief de bedragen. Het is iedereen wel bekend dat het laatste jaar de kostprijs van materialen en energie flink is gestegen. Het zou redelijk zijn als de hoogte van de subsidiebedragen wordt geïndexeerd aan de inflatie. Dit betekent dat de vergoedingen met ongeveer 20% omhoog zouden moeten.

Status

Wolvencommissie Drenthe heeft dit aangekaart. Om landelijke harmonisatie te verkrijgen heeft de provincie Drenthe punt ingebracht in het IPO. Of de subsidiebedragen worden verhoogd is nog niet bekend.

II Andere diersoorten

Schade door wolven beperkt zich niet tot schapen en geiten. De provincie adviseert inmiddels alle dierhouders om een risico afweging te maken en zo nodig passende maatregelen te treffen. Een gewenste uitbreiding van het schadepreventieplan naar overige landbouwhuisdieren en hobbydieren speelt niet alleen in Drenthe. Het overleg hierover wordt landelijk gevoerd en de uitkomsten zijn onderdeel zijn van het nieuwe interprovinciale wolvenplan wat begin 2023 verschijnt.

De wolvencommissie Drenthe staat positief tegenover een vergoedingsregeling voor alle wolf-gevoelige dieren. Ze is hierover in overleg met vertegenwoordigers van de hippische sector, o.a. Sectorraad Paarden, Shetlandstamboek Noord-Nederland, het KWPN en een Drents manegebedrijf. Op basis van de uitkomsten wordt er gekeken naar specifieke adviezen voor onder meer paarden- en ponyhouders.

Dierhouders hoeven niet te wachten met het nemen van preventieve maatregelen tegen de wolf, totdat de subsidieregeling mogelijkwerwijs geldt voor paarden- en

ponyhouders. Zij kunnen rasters nu al plaatsen/aanpassen en indienen als de regeling zou worden uitgebreid. Beeldmateriaal dat het hek er volgens de BIJ12 norm staat en de bewaarde facturen zijn te zijner tijd voldoende.

Status

De provincie Drenthe is voornemens om in 2023 de subsidieregeling voor preventieve maatregelen uit te breiden van geiten- en schapen naar onder meer paarden, pony's, koeien, alpaca's en varkens.

4. Schadeafhandeling

A Verbeterpunten van afhandeling via BIJ12

De wijze waarop de schadeafhandeling via BIJ12 verloopt was een veelgehoord punt tijdens de praktijksessies. Deze punten komen overeen met de ingebrachte verbetervoorstellen tijdens de sessie op 13 oktober. De provincie Drenthe is toen in gesprek gegaan met de getroffen schapenhouders op het provinciehuis in Assen. Doel was om de aandachtspunten en verbetervoorstellen op te halen voor het proces van schadeafhandeling na een wolvenaantal. Tijdens de praktijksessies is gepleit voor een één loket; één taxateur en beoordelaar rastering in één persoon.

Het betreft verbeterpunten voor:

1. Proces
2. Communicatie
3. Vergoedingen
4. Schadepreventie
5. Overige punten

Lees meer over de verbeterpunten voor proces van schadeafhandeling

Status

De verbeterpunten gedeeld met BIJ12 en de Interprovinciale werkgroep Wolf. Met BIJ12 en de IPO-werkgroep bespreekt de provincie Drenthe vervolgens of deze verbetervoorstellen toepasbaar zijn in het proces van schadeafhandeling. Uitkomst volgt voorjaar 2023.

B Monitoring van schadegevallen

Een goed handelingsprotocol en de mogelijkheid om wel of niet in te kunnen grijpen valt of staat met goede monitoring. Schadegevallen moeten onderzocht worden, zodat zo veel mogelijk details en kennis over een betreffend voorval bekend worden. Er moet onderbouwd en feitelijk advies worden gegeven over aanbevolen acties na een bepaalde gebeurtenis.

Door het grondig onderzoeken leren we meer feitelijke dingen over verschillende scenario's. Dat bereidt ons beter voor op de toekomst met wolven in voor Nederland specifieke details. We leren waarschijnlijk ook hoe herhaling voorkomen kan worden. Het is in de wereld van conflictpreventie noodzakelijk om zoveel mogelijk over de wolven, en met name over hun predatiegedrag, te weten in de Nederlandse situatie.

Status

Wolvencommissie Drenthe heeft positief geadviseerd over de oprichting van een Wolf Interventie Team dat schadegevallen nader onderzoekt. Provinciaal of landelijk wordt daar begin 2023 opvolging aan gegeven.

5. De impact van wolfwerende maatregelen op de bedrijfsvoering

A Factor arbeid

Niet alleen het correct plaatsen van een wolfwerend raster, maar ook het wolfwerend houden vraagt een enorme investering in tijd, fysiek en financieel. Hoeveel hoger de werkelijk toegenomen kosten zijn, is momenteel niet goed inzichtelijk.

Schapenhouders hebben extra fte's nodig om wolfwerend te kunnen werken, terwijl daar financieel en zonder personeel geen ruimte voor is.

Een goede onderbouwing met empirische data moet de 'factor arbeid' in kaart brengen, zodat er een projectvoorstel kan volgen over de eventuele tegemoetkoming en de wijze waarop dit wordt uitgekeerd. Daarmee kan een goed doordacht voorstel met sterke argumenten worden ingebracht bij provincies via IPO of LOW.

Status

Kan de wolvencommissie Drenthe samen met de provincie Drenthe voorzien in goed opgesteld onderzoeksplan en zorgen dat onderzoeks- en analysemethoden passen bij de onderzoeksdoelen?

B Loonwerkers-formule

Tijdens de sessies voor de schaaпsherders en de beweidingbedrijven is door Diederik Sleurink het voorstel ingebracht om via een loonwerkers-formule aannemers uit te rusten met autowinder en rastermateriaal om bij schapenhouders met 100+ schapen kosteloos of tegen kostprijs de verplaatsbare rasters te laten plaatsen/opruimen/verplaatsen.

Status

Idee is ingebracht bij provincie Drenthe, reactie volgt in voorjaar 2023.

C Aanpassing bedrijfsvoering

De deelnemers onderzochten samen met collega's welke preventieve maatregelen haalbaar zijn in hun bedrijfsvoering. Een kleine greep uit de voorstellen:

- 7 dagen hoeden in plaats van 5
- Vaste nachtkralen en geen weekend-vakken
- Prijsverhoging doorvoeren richting opdrachtgever (TBO's) in wolvengebied (hogere hectarevergoeding), met name voor schaaпsherders. Beweidingbedrijven in wolvengebied kunnen de meerkosten juist niet doorberekenen naar het eindproduct (lam)
- Andere type rasters / flexinetten
- Inzet autowinder
- Niet meer beweiden in hoog risico wolvengebied

Het nemen van wolfwerende maatregelen gaat nu ten koste van het rendement, dat is op de lange termijn niet houdbaar. Bovendien loopt de schaaпsherder risico bij het opzetten van pilots (bv. met KBH).

Samenwerking met de opdrachtgevers – de terreinbeherende organisaties – is belangrijk. In overleg kunnen schaaпsherders op een andere manier gaan werken. Zo kan de opdrachtgever helpen bij het plaatsen van wolfwerende rasters (bijvoorbeeld maaien, hulp bij plaatsing). Verschillende TBO's stellen budget en/ of mankracht beschikbaar of plaatsen zelf wolfwerende rasters.

Status

Dit is de belangrijkste inbreng op het nieuwe IPO wolverenplan om over 'de factor arbeid' snel duidelijkheid te verschaffen. Verzoek is of de wolverencommissie via bijvoorbeeld de wolverenconsulent ook advies kan geven over het inpassen van wolfwerende maatregelen in de bedrijfsvoering?

D De-minimusregeling

De de-minimus regeling (maximaal 20K tegemoetkoming) staat ernstig in de weg voor het helpen van professionele schaaпsherders. De kosten om wolfwerend te werken voor professionele schaaпshouders vallen vele malen hoger uit.

Status

Wolverencommissie Drenthe heeft dit punt benoemd richting provincie Drenthe. IPO / LOW moet hier in samenspraak met LNV richting de EU een oplossing voor vinden.

6 Toekomstige ontwikkelingen

A Nieuw Interprovinciaal Wolverenplan

Voorzitter van de wolverencommissie Drenthe Harry Oosterman en Gijsbert Six gaven een toelichting over welke punten de wolverencommissie Drenthe heeft ingebracht voor het nieuwe Interprovinciaal wolverenplan.

Het concept van het plan is ter reactie bij de diverse stakeholders aangeboden. In dat kader hebben de vertegenwoordigers in de noordelijke gebiedscommissies Fryslân en Drenthe en stakeholders uit Groningen een gezamenlijk advies geformuleerd. De nadruk van de wolverencommissie ligt op een schadepreventiebeleid dat geworteld is in de praktijk, met als uitgangspunt dat de beheerkosten van wolfwerende rasters en de kosten als gevolg van directe én indirecte schade worden vergoed.

Lees meer over de noordelijke reactie op het concept IPO Wolverenplan

B Vervolgsessies 2023

In 2023 neemt de wolverencommissie Drenthe het initiatief voor vervolgsessies in het veld. Informatie-uitwisseling blijft nodig. Het initiatief en de gegeven informatie worden gewaardeerd, maar de professionele beweidingbedrijven en de schaaпsherders hebben op korte termijn concrete antwoorden en oplossingen nodig om hun werk zeker te stellen.

De wolverencommissie zal schaaпshouders informeren via een incidentele of structurele nieuwsbrief. Alle aanwezigen hebben toestemming gegeven om hun contactgegevens daarvoor te gebruiken. De deelnemers kunnen ook rechtstreeks contact opnemen met de leden van de wolverencommissie of een e-mail sturen naar wolverencommissie@drenthe.nl.

- Harry Oosterman, voorzitter
- Alfred Dreijer, secretaris namens provincie Drenthe
- Diederik Sleurink, vertegenwoordiger namens Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland:
- Gijsbert Six, vertegenwoordiger van Stichting Beheer Platform kleinschalige schaaп- en geitenhouders (KSG);
- Albert Kerssies, vertegenwoordiger namens Stichting Behoud Drentse schaaпskuddes;
- Caroline Warmerdam, vertegenwoordiger namens terrein beherende organisaties.
- Jaap Mekel, wolverenconsulent

Assen, december 2022

Foto's Praktijk sessie 29 oktober, Doldersum

Foto's Praktijksessie 5 november, Benneveld

Foto's Praktijksessie 26 november, Tiendeveen

